

Autor: Marko Todorović, istraživač, Centar za evropske politike - CEP

Od mira ka borbenoj gotovosti

Vojni rok kao iznova popularna ideja širom EU i u Srbiji

Ruska invazija na Ukrajinu bila je značajan okidač za povratak obaveznog vojnog roka širom Evrope. Kao rezultat invazije, EU se našla u stanju povišene zabrinutosti za sopstvenu bezbednost. Osim što razmatra kako da najbolje podrži Ukrajinu, Unija se priprema i za najgori scenario u kojem bi agresija mogla da se proširi izvan Ukrajine i zahvati neku od njenih država članica. Ovo sveobuhvatno strateško promišljanje dovelo je do povećanja vojnih kapaciteta među državama članicama i novog talasa militarizacije u Evropi. Shodno tome, ponovo se pojavljuje ideja vojnog roka – obaveznog služenja vojske za sve sposobne građane muškog pola – uprkos tome što je ta ideja napuštena početkom 2000-ih, na osnovu uverenja da budući ratovi neće zahtevati masovne kopnene snage. Predlozi za ponovno uvođenje vojnog roka **pojavi**li su se u nekoliko država članica EU a, možda neočekivano, i u **Srbiji**, zemlji kandidatu za članstvo u EU.

Ova analiza ima za cilj da objasni vojni rok kao deo šireg trenda remilitarizacije u državama članicama EU i analizira kako se on uklapa u planove za otpornost i stratešku autonomiju EU. U drugom delu, rad upoređuje nameru Srbije da ponovo uvede vojni rok sa namerama drugih evropskih država, istražujući da li je takav potez Srbije deo istog trenda remilitarizacije ili je vođen isključivo nacionalnim motivima. Imajući u vidu trnovit put zemlje ka članstvu u EU usled nedovoljnih standarda vladavine prava, neusklađenosti spoljne politike i nerešenih pitanja sa Kosovom, rad posebno ispituje da li bi ponovno uvođenje vojnog roka moglo imati štetan uticaj na regionalnu dinamiku i aspiracije Srbije prema članstvu u EU.

Vojni rok kao deo trenda remilitarizacije u državama članicama EU

Osnivački ugovori EU ne navode eksplicitno bezbednost i odbranu kao nadležnosti Unije. Međutim, od početka rata u Ukrajini, ove teme su postale sveprisutne, nadišavši Zajedničku bezbednosnu i odbrambenu politiku (ZBOP) i uticavši na sve ostale politike EU. Na primer, politika proširenja je opet **zadobila** značaj zbog nove geopolitičke situacije i bezbednosnih izazova. Slično tome, u okviru energetske politike, **preduzeti** su značajni naponi da se smanji (i na kraju eliminiše) zavisnost od ruskih energetskih izvora kroz pojačanu diversifikaciju. **Nova Strateška agenda za period 2024-2029.** naglašava neophodnost odbrambenih kapaciteta za očuvanje Evrope kao bezbednog, slobodnog i demokratskog prostora.¹ Pored toga, vode se rasprave o tome da bi sledeća Komisija mogla **imenovati** komesara sa posebnim portfolijom za odbranu, što odražava rastući prioritet ove oblasti. Ovaj naglasak na bezbednosti i odbrani vuče EU ka globalnim igračima orijentisanim ka „tvrdoj moći“, te će verovatno imati transformativan uticaj na način na koji države članice percipiraju svoju ulogu u očuvanju budućnosti Evrope.

Jedan od prvih efekata preliivanja šire sekuritizacije jeste sve veća spremnost država članica da redefinišu svoje vojne kapacitete. Prema **bazi podataka** Stokholmskog međunarodnog instituta za istraživanje mira (SIPRI), ukupni vojni izdaci među državama članicama porasli su za približno 10% u poređenju sa 2022. godinom, pri čemu su samo tri zemlje – Grčka, Italija i Rumunija – odlučile da ne povećaju svoje vojne budžete. Najveći porast primećen je u zemljama Centralne Evrope i Baltika, među kojima je Poljska, koja je značajno povećala svoj vojni budžet sa 2,23% na 3,83% BDP-a. Povećani vojni budžeti širom Evrope usmereni su na nabavku najsavremenije vojne opreme, što ilustruje primer Francuske koja je **kupila** 42 rafala za više od 5,5 milijardi evra, kao i odluka nemačkog Bundestaga da **odobri** 650 miliona evra za razvoj supersonične krstareće rakete. Istovremeno, baltičke zemlje i Poljska ubrzano **zamenjuju** staru sovjetsku opremu novom, proizvedenom od strane NATO saveznika. Saradnja među odbrambenim industrijama država članica takođe je **pojačana** putem Evropskog fonda za odbranu (EDF), koji je 2024. godine raspodelio više od milijardu evra za udružene projekte istraživanja i razvoja. Pored toga, između januara i maja ove godine, sve države članice EU koje su ujedno i članice NATO-a **učestvovala** su u najvećem vojnom manevru u Evropi od 1988. godine, u kojem je bilo angažovano preko 90.000 vojnika i više od 1.100 oklopnih vozila. Kao posledica jačanja odbrambenog sektora, raste i potreba za pojačanom izgradnjom kapaciteta među postojećim osobljem i povećanjem broja regruta obučenih za specifične uloge.

¹ Žozep Borelj, odlazeći visoki predstavnik EU za spoljne poslove i bezbednosnu politiku, precizno je izrazio ovaj sentiment: „Svi, uključujući i mene, uvek preferiraju puter u odnosu na topove, ali bez adekvatnih topova, uskoro ćemo se možda naći i bez putera.“

Table 1: Vojni izdaci po državama članicama u milionima američkih dolara (konstantne cene, 2022) i kao procenat BDP-a, 2021-2023

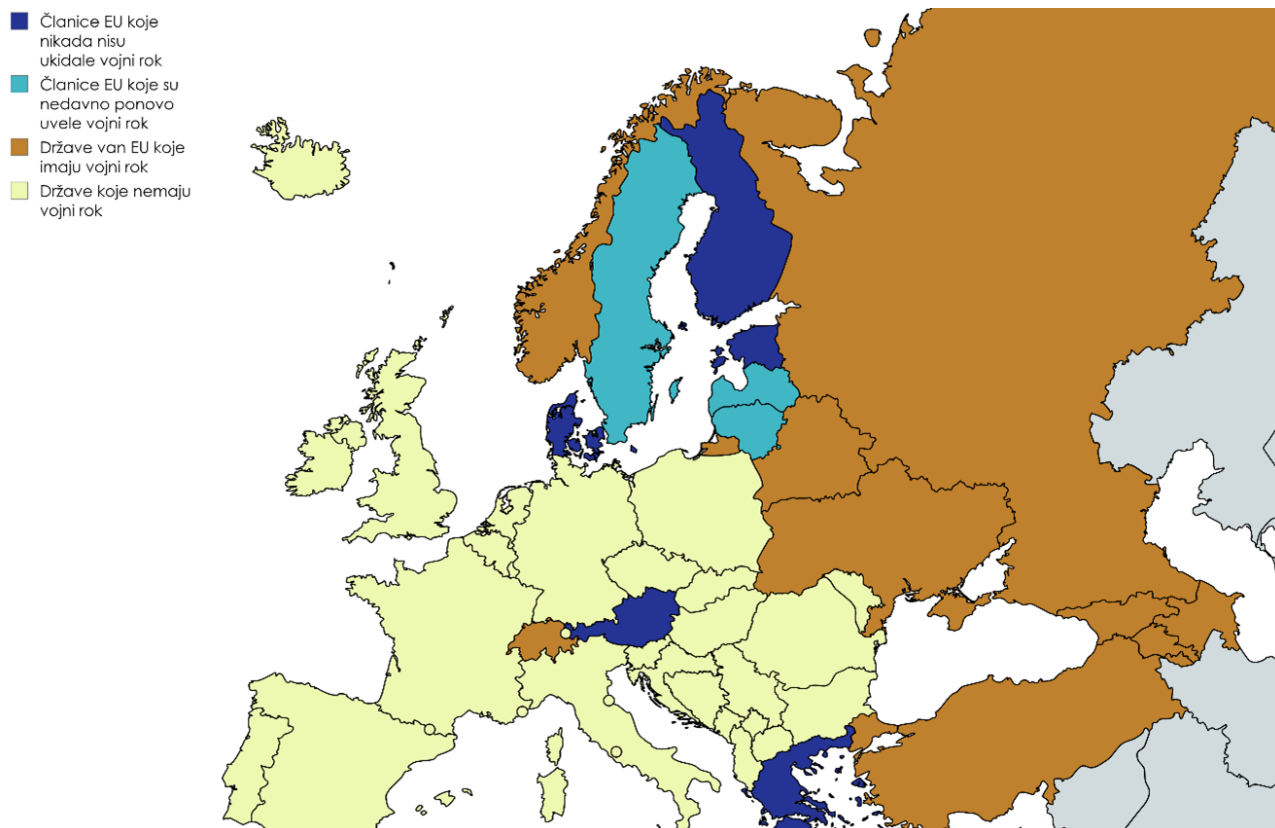
Država	Vojni izdaci					
	2021		2022		2023	
	Ukupno	% BDP	Ukupno	% BDP	Ukupno	% BDP
Austrija	4051.2	0.87	3612.7	0.77	3981,1	0.84
Belgija	6081.7	1.04	6890.2	1.18	7245,2	1.21
Bugarska	1308.0	1.52	1436.9	1.59	1721,4	1.85
Češka	1340.3	1.97	1282.1	1.79	1290,5	1.78
Danska	522.3	1.84	532.5	1.82	506.4	1.82
Estonija	4206.9	1.40	4005.4	1.38	4328.6	1.52
Finska	5049.1	1.30	5475.0	1.37	7624.6	1.95
Francuska	794.9	2.03	818.3	2.16	1052.9	2.87
Grčka	3650.5	1.29	4446.4	1.57	6847.4	2.42
Holandija	53011.7	1.91	53638.7	1.93	57124.7	2.06
Hrvatska	53715.8	1.32	56153.1	1.38	61187.4	1.52
Irska	8093.7	3.87	8745.4	4.02	7227.5	3.23
Italija	2248.6	1.32	3256.8	1.84	3884.7	2.13
Kipar	1215.5	0.25	1164.3	0.22	1175.0	0.22
Letonija	34867.4	1.68	34691.9	1.69	32634.8	1.61
Litvanija	858.8	2.09	856.1	2.09	926.1	2.27
Luksemburg	1391.2	1.96	1734.4	2.45	1924.4	2.72
Mađarska	381.4	0.47	509.9	0.63	625.2	0.75
Malta	83.0	0.49	78.3	0.43	103.6	0.56
Nemačka	14083.7	1.40	13632.4	1.35	15560.1	1.53
Poljska	15153.7	2.24	15341.3	2.23	26778.8	3.83
Portugalija	3723.4	1.52	3566.6	1.40	3904.2	1.52
Rumunija	5348.2	1.85	5188.0	1.72	4944.7	1.61
Slovačka	2071.0	1.74	2085.7	1.81	2337.1	2.02
Slovenija	738.3	1.23	775.2	1.29	822.8	1.34
Španija	18840.9	1.35	20306.6	1.43	22293.2	1.51
Švedska	6968.6	1.19	7722.5	1.31	8620.0	1.47

Uvođenje obaveznog vojnog roka za civilno stanovništvo postaje sve popularnije rešenje za rešavanje nedostatka vojnog osoblja, mada je i dalje neobična i smela ideja u kontekstu pojedinih zemalja članica EU. Trenutno, zakoni trećine država EU – Kipar, Grčka, Austrija, Litvanija, Letonija, Estonija, Finska, Švedska i Danska – već prepoznaju vojnu obavezu. Tri od pomenutih zemalja su obnovile obavezni vojni rok u nedavnim godinama: Litvanija ga je ponovo uvela 2015. godine kao preventivnu meru nakon ruske okupacije Krima, Švedska je to učinila 2016. godine zbog očekivanih bezbednosnih izazova, dok je Letonija uvela vojni rok 2023. godine kao odgovor na rusku invaziju u Ukrajini. Debata o obaveznom vojnom roku postoji i u drugim zemljama EU, uključujući

Nemačku, Italiju i Hrvatsku.² Ova debata odražava širi evropski trend jer se razgovori vode i izvan EU – u Ujedinjenom Kraljevstvu. S obzirom na promene u percepciji izazvane ratom u Ukrajini, verovatno je da će više država članica u narednim godinama preispitati svoj stav prema obaveznom vojnom roku, ali jedinstven pristup ipak ostaje daleka mogućnost.

² Nemački ministar odbrane Boris Pistorius opisao je suspenziju vojnog roka 2011. godine kao „grešku“, a njegov kabinet predložio je novi model vojne obaveze koji bi trebalo da počne 2025. godine. Nedavno je, u Italiji, Liga, stranka potpredsednika vlade Matea Salviniya, podnela Predstavničkom domu predlog zakona, kojim se predlaže obavezni šestomesečni period vojne ili civilne službe za sve mlade ljude uzrasta od 18 do 26 godina. Slično tome, Ministarstvo odbrane Hrvatske preporučilo je vladi ponovno uvođenje vojnog roka i vraćanje vojne vežbe u srednjoškolski program.

Mapa 1: Status obaveznog služenja vojnog roka širom Evrope

Kritičari tvrde da obavezna vojna služba dovodi do preskupe politike zapošljavanja, namećući značajan teret oružanim snagama i tržištu rada. Vojska se tako suočava s birokratskim izazovima, poput obezbeđivanja adekvatnog osoblja za proces regrutacije, obuku i smeštaj regruta. Istovremeno, na tržištu rada, vojni rok remeti profesionalno obrazovanje i odlaže akumulaciju ljudskog kapitala.

Sa povećanim interesovanjem, pojavio se novi diskurs koji ističe vojnu obavezu kao sredstvo koje je korisno celom društvu, prevazilazeći tako bezbednosnu sferu. Zagovornici ukazuju na nekoliko država članica EU – Austriju, Dansku, Finsku, Litvaniju i Švedsku – koje su već integrisale doktrinu *totalne odbrane*, koja **sintetizuje** vojne i civilne napore u cilju jačanja nacionalne bezbednosti. Ovaj pristup ne samo da ima za cilj unapređenje odbrambenih kapaciteta, već teži da smanji distancu između građana i države, čime se podstiče društvena kohezija i kolektivni osećaj odgovornosti. Pored toga, modeli vojne obaveze u Danskoj i Litvaniji posebno su važni za razmatranje zbog njihovog fokusa na tome da vojnicima **pruže** obrazovne prilike i podršku u karijeri, zajedno sa dodatnim benefitima poput ličnog razvoja, sticanja veština i iskustvenog učenja. U njihovom kontekstu, vojna obaveza ima za cilj značajno unapređenje

spremnosti opšte populacije za krizne situacije, čime se jača otpornost država. Ovaj podsticaj ne samo da bi ojačao kolektivnu vojnu snagu evropskih nacija već bi služio i kao sredstvo za odvratanje potencijalnog neprijatelja.

Međutim, paralelni diskurs ističe nedostatke vojnog roka, osvetljavajući zabrinutosti koje nadilaze njegove koristi. Kritičari tvrde da obavezna vojna služba dovodi do preskupe politike zapošljavanja, **namećući** značajan teret oružanim snagama i tržištu rada. Vojska se tako suočava s birokratskim izazovima, poput obezbeđivanja adekvatnog osoblja za proces regrutacije, obuku i smeštaj regruta. Istovremeno, na tržištu rada, vojni rok remeti profesionalno obrazovanje i odlaže akumulaciju ljudskog kapitala. Nadalje, razvoj globalnih sukoba te sve veći naglasak na tehnološkom ratovanju ističu kako vojni rok verovatno nije u stanju da odgovori na savremene bezbednosne izazove. Ističe se da je profesionalna vojska bolje obučena za sofisticirane zahteve modernog ratovanja, koji podrazumevaju specijalizovane veštine i naprednu obuku, a vojni rok to neće adekvatno pružiti. S obzirom na ove konkretne nedostatke, državama će biće potrebno više vremena da razmotre da li tradicionalni model vojnog roka može zadovoljiti potrebe savremenih vojnih sistema.

Složeno javno mnjenje po pitanju vojnog uspona predstavlja još jedan značajan izazov za kreatore politika prilikom razmatranja ponovnog uvođenja vojnog roka. Prema **istraživanju** Gallup International-a, samo 32% građana EU izrazilo je spremnost da se bori za svoju zemlju u slučaju rata, što ukazuje na potencijalne probleme sa motivacijom regruta i ukupnom efikasnošću politike. Slično tome, 59% Nemaca uzrasta od 18 do 29 godina **protivi** se obaveznoj vojnoj službi. Ipak, ova uzdržanost prema ličnom učešću ne znači da je evropska omladina nesvesna potencijalnih budućih sukoba. Zapravo, 58% Evropljana uzrasta od 16 do 38 godina **izražava** zabrinutost zbog mogućeg rata u Evropi u narednih pet godina, 62% podržava povećanje vojne potrošnje, dok 47% podržava stvaranje ujedinjene evropske vojske, videći to kao sredstvo za osiguranje mira na kontinentu. Drugim rečima, iako postoji značajna podrška za unapređenje bezbednosnih mera, podstaknuta strahom od sukoba, mlađe generacije sve više oklevaju da učestvuju u vojnim aktivnostima. Zbog toga će kreatori politika imati velike izazove u ubeđivanju evropske omladine, odrasle u mirnom posthladnoratovskom duhu, da uzme oružje u ruke. Zanemarivanje osećanja, briga i vrednosnog sistema mladih prilikom kreiranja politika vojnog roka moglo bi dovesti do široko rasprostranjenog nezadovoljstva javnosti i porasta protesta protiv njegovog ponovnog uvođenja.

Na kraju, verovatno je da će države članice procenjivati prednosti i nedostatke u sopstvenim nacionalnim kontekstima, što čini malo verovatnim usvajanje jedinstvenog stava EU o vojnom roku. Značajno je da Strateška agenda EU za period 2024-2029. ne spominje direktno vojni rok, ali se **referiše** na „pristup celokupnog društva“ u jačanju „otpornosti, spremnosti, prevencije kriza i kapaciteta za odgovor“ Unije. Iako široko definisan, ovaj pristup bi se mogao tumačiti kao blaga podrška vojnom roku ukoliko države članice procene da je to neophodno. Na primer, u baltičkim zemljama, suočenim sa povećanim bezbednosnim pretnjama zbog blizine Rusiji, naglašena je potreba da građani poseduju osnovne vojne veštine. Nasuprot tome, jugozapadne države članice, sa nižom percepcijom neposredne opasnosti, manje su sklone da izdvajaju resurse za vojni rok. Bez obzira na to da li će vojni rok postati zastupljeniji, strateški fokus Unije na unapređenju sopstvene bezbednosti, kako je navedeno u Strateškoj agendi, ukazuje na sve veću potrebu za uključivanjem građana i civilnog društva u odbrambene napore, što i jeste u skladu s demokratskom praksom civilnog nadzora nad bezbednosnim snagama.

Povratak vojnog roka u Srbiji: zašto i na čiju korist?

Iako je obavezni vojni rok u Srbiji ukinut 2011. godine, njegovo ponovno uvođenje se sada vratilo na državnu agendu. U 2018. godini, samo sedam godina nakon ukidanja, tadašnji ministar odbrane Aleksandar Vulin **nazvao** je ukidanje „greškom“ prethodnog političkog rukovodstva i sugerisao da bi ponovno uvođenje moglo biti korisno. Tema je povremeno **isplivala** u medijima narednih godina. U maju je aktuelni premijer Miloš Vučević u svom ekspozu **predstavio** novi program vlade, najavivši nameru da se ove ideje sprovedu u delo. Situacija je postala jasnija u septembru, kada je predsednik Aleksandar Vučić javno **podržao** ovu ideju, ističući nadu da će vlada usvojiti ovu meru. Takođe je izložio planove da predloženi vojni rok traje 75 dana i naglasio potrebu da vojska Srbije sve više jača i biva sve otpornija „u svetu gde svako očekuje da pobedi, slomi i uništi drugu stranu“. Dakle, iako se ideja vojnog roka i ranije pokretala, često i da bi se skretala pažnja sa urgentnijih pitanja, njeno formalno uključivanje u program vlade, a uz podršku predsednika, sada čini njeno sprovođenje gotovo izvesnim.

Prema istraživanju Gallup International-a, samo 32% građana EU izrazilo je spremnost da se bori za svoju zemlju u slučaju rata, što ukazuje na potencijalne probleme sa motivacijom regruta i ukupnom efikasnošću politike. Slično tome, 59% Nemaca uzrasta od 18 do 29 godina protivi se obaveznoj vojnoj službi. Ipak, ova uzdržanost prema ličnom učešću ne znači da je evropska omladina nesvesna potencijalnih budućih sukoba. Zapravo, 58% Evropljana uzrasta od 16 do 38 godina izražava zabrinutost zbog mogućeg rata u Evropi u narednih pet godina, 62% podržava povećanje vojne potrošnje, dok 47% podržava stvaranje ujedinjene evropske vojske, videći to kao sredstvo za osiguranje mira na kontinentu.

Ponovno uvođenje vojnog roka dolazi u kontekstu značajnih unapređenja u Vojsci Srbije tokom protekle decenije. Prema **Global Firepower Index**-u, Srbija se može pohvaliti najsnažnijom vojskom na Zapadnom Balkanu, a takođe se nalazi i ispred petnaest država članica EU.³ U odnosu na 2014. godinu, Srbija je **udvostručila** svoj vojni budžet, koji je skočio sa 0,94 milijarde evra na 1,84 milijarde evra u 2023. godini, dok je udeo u BDP-u porastao sa 1,94% na 2,85% u istom periodu. Država je **započela** značajan program nabavke naoružanja, nabavljajući vojnu opremu od različitih partnera, čime je koristila i dodatno razvijala svoju multivektorsku spoljnu politiku.⁴ Na primer, iako je Srbija prestala sa nabavkom oružja iz Rusije—poput MiG-29 lovaca koji su **nabavljeni** pre rata u Ukrajini—ona nastavlja sa kupovinom naoružanja od različitih geopolitičkih sila. Od Kine je **nabavila** HQ-22 sistem protivvazdušne odbrane, dok je iz Francuske **potvrđena** kupovina 12 „Rafale“ aviona. Paralelno, srpska namenska industrija **beleži** uspehe, snabdevajući oružjem učesnike u brojnim svetskim sukobima, naročito, **Ukrajinu, Izrael, ali i Jermeniju i Azerbejdžan**. S obzirom na unapređene kapacitete vojske i njenu sve veću ulogu u srpskoj ekonomiji, nije iznenađujuće što je došao trenutak za proširenje ljudstva, potencijalno i kroz vraćanje vojnog roka.

U odnosu na 2014. godinu, Srbija je udvostručila svoj vojni budžet, koji je skočio sa 0,94 milijarde evra na 1,84 milijarde evra u 2023. godini, dok je udeo u BDP-u porastao sa 1,94% na 2,85% u istom periodu. Država je započela značajan program nabavke naoružanja, nabavljajući vojnu opremu od različitih partnera, čime je koristila i dodatno razvijala svoju multivektorsku spoljnu politiku.

Kao i oružane snage mnogih evropskih zemalja, Vojska Srbije se takođe suočava sa problemom privlačenja dovoljnog broja regruta. Prema **procenama** Balkanske bezbednosne mreže, Vojska Srbije je 2021. godine imala oko 22.500 pripadnika u redovnim jedinicama. Međutim, Novica Antić, bivši predsednik Vojnog sindikata Srbije, **ukazao** je da postoji godišnji manjak od oko 10.000 regruta. Dobrovoljno služenje vojnog roka nije bilo naročito popularno među mladima, delom i zbog činjenice da prosečna plata dobrovoljnog regruta **iznosi** manje od polovine nacionalnog proseka. Ovaj nedostatak interesovanja uklapa se u širi evropski trend opadanja angažovanosti mladih u vojnim i borbenim ulogama. U 2010. godini, dok je obavezni vojni rok još uvek bio na snazi, oko 50% mladića se **pozivalo** na prigovor savesti, ustavnu odredbu koja lišava pojedince obaveze da, protivno svojoj veri ili ubeđenjima, koriste oružje prilikom vojne ili druge službe. Ukoliko vlasti ne uspeju da redizajniraju vojnu službu kako bi je učinile privlačnijom i više usklađenom sa potrebama mladih, vrlo je verovatno da će budući potencijalni regruti i dalje masovno tražiti prigovor savesti.

U 2010. godini, dok je obavezni vojni rok još uvek bio na snazi, oko 50% mladića se pozivalo na prigovor savesti, ustavnu odredbu koja lišava pojedince obaveze da, protivno svojoj veri ili ubeđenjima, koriste oružje prilikom vojne ili druge službe. Ukoliko vlasti ne uspeju da redizajniraju vojnu službu kako bi je učinile privlačnijom i više usklađenom sa potrebama mladih, vrlo je verovatno da će budući potencijalni regruti i dalje masovno tražiti prigovor savesti.

Pored toga što i zemlje EU i Srbija pribegavaju vraćanju vojnog roka kao rešenju za obezbeđivanje dovoljnog vojnog osoblja, osnovni bezbednosni razlozi za to značajno se razlikuju između njih. U EU, oživljavanje vojnog roka prvenstveno je podstaknuto strahom od eskalacije tekućeg rata u Ukrajini i potencijalnom pretnjom od ruskog napada na neku od članica EU ili NATO-a. S druge strane, Srbija se ne suočava sa neposrednim bezbednosnim pretnjama; međutim, nerešeno pitanje statusa Kosova i dalje ima značajan uticaj na njeno strateško promišljanje. Stagnacija dijaloga sa Prištinom, u kombinaciji sa sve izraženijim **oklevanjem** kosovske vlade da pravi kompromise, kao i zabeleženim **kršenjem** ljudskih prava srpske manjine na severu Kosova, pojačava osećaj nesigurnosti u Srbiji. Pored toga, napor Kosova da **ojača** svoju vojsku dodatno pogoršava osećaj nelagodnosti, što podstiče Srbiju da preispita svoje odbrambene politike. Iako ne postoji direktna veza između povratka vojnog roka i potencijalnog pogoršanja bezbednosnog okruženja, oslanjanje na vojni rok sugerise da se Srbija priprema

3 Na primer, Srbija zauzima 56. mesto na globalnom nivou. Ostale zemlje Zapadnog Balkana su rangirane na sledeći način: Albanija na 90. mestu, Bosna i Hercegovina na 116., Severna Makedonija na 110., Crna Gora na 129., i Kosovo na 135. Među državama članicama EU, Srbija nadmašuje nekoliko njih, uključujući Bugarsku koja je na 62. mestu, Hrvatsku na 66, Slovačku na 69, Belgiju na 70, Austriju na 71. i Irsku na 94. mestu.

4 Multivektorska spoljna politika je diplomatska strategija u kojoj zemlja nastoji da održi uravnotežene i kooperativne odnose sa više globalnih sila istovremeno, umesto da se isključivo priklanja jednom bloku ili naciji. Srbija je dobar primer ovog pristupa, jer neguje snažne veze sa Evropskom unijom, Kinom, Rusijom i Sjedinjenim Američkim Državama.

ne samo za trenutne potrebe bezbednosnog sistema, već i za moguće buduće scenarije u kojima bi dobro pripremljena i otporna vojska mogla biti od ključnog značaja.

Umesto da eksplicitno navode situaciju na Kosovu kao razlog za povratak vojnog roka, srpski zvaničnici, mada dosledno uveravaju da su i trenutne vojne snage dovoljne za odbranu teritorije, pozivaju se često na vojnu neutralnost nacije kao primarno opravdanje. Ovo obrazloženje sugerise da neutralnost zahteva učešće građana u vojnom sistemu iako takva veza nije direktno podržana međunarodnim pravom. Zapravo, međunarodno pravo ne garantuje neutralnost Srbije per se; prema Haškoj konvenciji iz 1907. godine, ovakav status mora biti priznat od strane drugih država da bi imao pravno dejstvo. Kako stvari za sada stoje, neutralnost u slučaju Srbije predstavlja političku deklaraciju, a ne njen obavezujući status prema međunarodnom pravu. Čak i kada bi neutralnost Srbije bila međunarodno priznata, što bi nametnulo obavezu sposobnosti za samostalnu odbranu u slučaju napada, to i dalje ne bi zahtevalo uvođenje vojnog roka. Ovaj zahtev mogao biti ispunjen i odlukom da se zadrži profesionalna vojska. Međutim, uprkos nepostojanju čvrste utemeljenosti u međunarodnom pravu, vlast koristi koncept vojne neutralnosti kao ubedljiv argument jer se čini logičnim da bi, ostavši izvan vojnih saveza, odbrana Srbije pala na pleća njenih građana.

Iako se to ne navodi eksplicitno, najverovatniji razlog za ponovno uvođenje vojnog roka je njegoova popularnost među glasačima vladajuće stranke. Istraživanja javnog mnjenja dosledno pokazuju snažnu podršku uvođenju vojnog roka, pri čemu je 2018. godine čak 74% opšte populacije **podržalo** ovu ideju. Čak je i među mlađom populacijom (15-30 godina) podrška regrutaciji **iznosila** 46% u 2022. godini. Pored toga, vojska uživa značajno poverenje javnosti. Prema postojećim **podacima**, 73% građana izražava potpuno ili delimično poverenje u Vojsku Srbije, čineći je drugom najpouzdanijom institucijom, odmah iza vatrogasne službe, među svim bezbednosnim i pravosudnim organima. Ovo poverenje je posebno snažno među starijim generacijama, pri čemu 92% onih starijih od 65 godina izražava potpuno ili delimično poverenje, budući da se u ovoj starosnoj grupi i dalje gaje živa sećanja na Jugoslovensku narodnu armiju (JNA), u kojoj se vojna služba smatrala obredom prelaza i ključnom društvenom vezom u multietničkoj federaciji. Štaviše, vojni rok ima važno mesto u očuvanju narativa tradicionalnog maskuliniteta, dodatno pojačanih ruskom propagandom koja Zapad **prikazuje** kao iskrivljenu civilizaciju kojom dominiraju „slabi muškarci“ i kvir identiteti. Čak i bez ovih faktora koji povećavaju podršku javnosti, tako povoljno javno mnjenje i dalje može predstavljati problem, imajući u vidu da političke elite mogu pasti u iskušenje da prate javno raspoloženje radi lakih političkih poena umesto da donose dobro promišljene odluke zasnovane na detaljnoj bezbednosnoj i ekonomskoj analizi.

Balansiranje: Vojni uspon Srbije i njegov uticaj na EU integracije i regionalnu dinamiku

Srbija je već pokazala svest o važnosti strateške autonomije EU i bezbednosne saradnje, kako sa samom EU tako i kroz bilateralne odnose sa njenim državama članicama. Ovo se ogleda u učešću Srbije u „nevojnim“ aspektima strateške autonomije, kao što je **potpisivanje** Memoranduma o razumevanju sa EU radi uspostavljanja strateškog partnerstva u oblasti održivih sirovina, lanaca vrednosti baterija i električnih vozila, a u kontekstu njene namere da eksploatiše bogate rezerve litijuma. Pored toga, posvećenost Srbije „tvrdoj“ dimenziji evropske bezbednosti vidi se u njenom doprinosu bezbednosnim prioritetima EU, uključujući saradnju u **upravljanju migracijama**, učešće u **vojnim misijama** širom sveta i pružanje **oružane podrške** Ukrajini. Stoga, ako se adekvatno sprovede, ponovno uvođenje vojnog roka moglo bi signalizirati nameru Srbije da budućem odbrambenom okviru EU ponudi sposobnu vojsku i otporno stanovništvo.

Međutim, potezi Srbije verovatno neće biti dobro prihvaćeni na Zapadnom Balkanu i mogli bi biti shvaćeni kao pretnja. Istorijsko nasleđe uloge srpske vojske na Kosovu tokom 1990-ih, zajedno sa aktivnostima JNA, u kojoj su Srbi dominirali, kao i paravojnih grupa predvođenih Srbima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini,

Zapravo, međunarodno pravo ne garantuje neutralnost Srbije per se; prema Haškoj konvenciji iz 1907. godine, ovakav status mora biti priznat od strane drugih država da bi imao pravno dejstvo. Kako stvari za sada stoje, neutralnost u slučaju Srbije predstavlja političku deklaraciju, a ne njen obavezujući status prema međunarodnom pravu. Čak i kada bi neutralnost Srbije bila međunarodno priznata, što bi nametnulo obavezu sposobnosti za samostalnu odbranu u slučaju napada, to i dalje ne bi zahtevalo uvođenje vojnog roka.

stvorilo je duboko ukorenjeno nepoverenje. Ovakav istorijski kontekst dodatno komplikuju nedavne reakcije: nakon što je Srbija najavila ponovno uvođenje vojnog roka, i **Kosovo** i **Hrvatska** su najavile planove za uvođenje obaveznog služenja vojnog roka. Takođe, za Bosnu i Hercegovinu je značajno da bi građani Republike Srpske, od kojih mnogi imaju dvojno državljanstvo, mogli biti regrutovani u srpsku vojsku, što bi ih potencijalno moglo dodatno udaljiti od identifikacije sa Bosnom i Hercegovinom kao federalnom državom. Pored toga, regionalni kritičari verovatno će uvođenje vojnog roka videti kao još jedan alat projekta „srpskog sveta“, što je termin koji je uveo bivši ministar odbrane Srbije Aleksandar Vulin, a koji je oštro kritikovan jer podseća na koncept „ruskog sveta“ i vidi se kao sredstvo kojim Srbija opravdava mešanje u susedne zemlje. Ovi faktori mogu dovesti do negativnog prikazivanja poteza Srbije, što bi moglo narušiti njen ugled i zakomplikovati proces pristupanja EU.

Ovakav istorijski kontekst dodatno komplikuju nedavne reakcije: nakon što je Srbija najavila ponovno uvođenje vojnog roka, i Kosovo i Hrvatska su najavile planove za uvođenje obaveznog služenja vojnog roka. Takođe, za Bosnu i Hercegovinu je značajno da bi građani Republike Srpske, od kojih mnogi imaju dvojno državljanstvo, mogli biti regrutovani u srpsku vojsku, što bi ih potencijalno moglo dodatno udaljiti od identifikacije sa Bosnom i Hercegovinom kao federalnom državom.

Ove zabrinutosti možda nisu bez osnova. Ponovno uvođenje vojnog roka nosi stvaran rizik negativnog uticaja na javno mnjenje i podršku evropskim integracijama među mladim muškarcima. Značajan problem je potencijalni rast nacionalizma i suverenizma, što bi moglo podrivati napore ka ulasku u EU. Pored toga, institucionalna memorija srpske vojske, formiranja jednostrani pogledom na sukob na Kosovu i NATO intervenciju iz 1999. godine, može podstaći percepciju da je „kolektivni Zapad“, termin koji često koristi ruska propaganda, neprijatelj Srbije. Ova percepcija zamagljuje razliku između prošlih frustracija i sadašnje stvarnosti, kao i između NATO-a i EU. Takav narativ nalazi plodno tlo u Srbiji i može dovesti do indoktrinacije mladih regruta, među kojima su svi rođeni posle NATO intervencije, čime bi se dodatno učvrstili negativni stavovi prema zapadnim institucijama. S obzirom na ove izazove, ključno je da se proevropsko civilno društvo proaktivno angažuje u nadzoru i unapređenju novih politika vojnog roka, ukoliko budu uvedene, u skladu sa demokratskim načelom civilnog nadzora nad bezbednosnim snagama. Takvo delovanje može pomoći u ublažavanju potencijalnih rizika i osigurati da akcije Srbije ostanu u skladu sa njenim proklamovanim strateškim ciljem, članstvom u EU.

O Centru za evropske politike

Centar za evropske politike - CEP - je nezavisna, nevladina, neprofitna *think tank* organizacija koju je osnovala grupa stručnjaka u oblasti evropskog prava, ekonomije i javne uprave, sa zajedničkim ciljem da doprinesu unapređenju okruženja za kreiranje javnih politika u Srbiji, tako što će ga učiniti transparentnijim i inkluzivnijim, zasnovanim na činjenicama i suštinski orijentisanim ka EU. Temeljno razumevanje javnih politika Evropske unije i procesa pristupanja, kao i načina rada javne uprave u Srbiji, uz jak društveni kapital čine CEP organizacijom sposobnom ne samo da sprovodi istraživanja visokog kvaliteta, već i da dospe do donosilaca odluka i ostvari osetan uticaj. Delatnost CEP-a je danas organizovana u četiri programska područja:

- 1) Dobra vladavina, sa snažnim fokusom na horizontalnom kreiranju politika i koordinaciji;
- 2) Unutrašnje tržište i konkurentnost;
- 3) Regionalna politika, energetika i životna sredina;
- 4) Naša Evropa.

Za više informacija, posetite sajt: www.cep.org.rs

EuropeanPolicyCentre

europeanpolicycentre

EuropeanPolicyCentre

Centar za evropske politike

CEPBelgrade

www.cep.org.rs